

A debreceni Kollégium nyelv- és diákszótára.

Írta: S. Szabó József.

A külföldön, főleg Német-, Francia-, Angolországban és Hollandiában, már a XVIII. században kezdték gyűjtögetni a különböző tanintézetek speciális diákszavait és szólásmódjait, melyeknek ez országokban, elsőrenden a németeknél, azóta egész irodalmuk támadt. Nálunk csak a múlt század végefelé fordult ez irányba a figyelem és érdeklődés. Az első nagyobb, egyetemes mű e téren — tudtommal — *Dobos Károly* lexikális összeállítása: „*A magyar diáknyelv és szótára*“ (1898), melyet a *Tanulók Lapja* adott ki. De ez még meglehetősen sovány füzet. — Tanulságos azonban Bevezetése és az utána következő értekezés „A diáknyelvről általában“.

Dobos Károly a művébe iktatott debreceni diákszavakat illetően két forrásra hivatkozik. Egyik a *Géresi Kálmán* tanulmánya „A református tanügy, különösen a debreceni főiskola legrégebb történetéből“ (L. a Tiszántúli Református Középiskolai Tanáregyesület 1879—80. Évkönyvében), másik a *Barcza József* két ismertetése a „Debreceni diákszók és szólásmódokról“ (*Magyar Nyelvőr*, XXV. k. és *Tanulók Lapja*, 1896). Lehet, hogy máshol is jelentek meg meg ezirányú, kisebb közlemények. Nagyobb tárháza nyílt meg azonban még a Dobos műve előtt a Kollégium és diákság nyelvének a Kollégium főgimnáziumának millenniumi (1894—95. évi) Értesítőjében, főként *Géresi Kálmán*nak, *Sinka Sándornak* és *Dóczi Imrének* itt közölt történeti rajzaiban és a diákegyesületek történetiájában. Ezeket Dobos nem aknáztta ki. Különben inkább a kollégiumi élet nyelvére és műszavaira vonatkozólag nyujtanak is ezek adalékokat, mint az olyan különlegesebb diákszólásmódokra és szállóigékre, aminőkre Dobos súlyt helyezett. Idők múltával újabb-újabb könyvek jelentek meg a Kollégiumról, melyek annak belső életével is részletesebben foglalkozván, nyelv- és diákszótárához elsőrangú kútfőkül szolgálnak. Ezek: *Békefi Remigtől*: A debreceni ev. ref. főiskola XVII. és XVIII.

századi törvényei. Budapest, 1899. *Dr. Barcza Jánostól*: A debreceni Kollégium és particulái. Debrecen, 1905. *Balogh Ferentől*: A debreceni református Kollégium története adattári rendszerben. Debrecen, 1904—1913. *Dr. Nagy Sándortól*: A vallásos nevelés és oktatás a debreceni Kollégiumban. Debrecen, 1933. A debreceni református Kollégium I. Hajdúhadház, 1933. A debreceni kollégium, mint egységes intézmény az egyetem kiválásáig. Debr. 1940. *Zsigmond Ferentől*: A debreceni ref. Kollégium története. Debrecen, 1937. *Csíky Lajosnak* a Kollégium levéltárában lévő kéziratos műve (A debreceni református főiskola a XVI. és XVII. században, összefüggésben a nagyváradi főiskola történetével s Martonfalvi György életével és működésével) hasonlóképpen tartalmaz idevonatkozó érdekes adatokat. Idetartozik *Szücs István* rajza is. (A debreceni Kollégium története és belső szervezete (Palugyai Imre: Magyarország történeti leírása). Nemkülönben bőséges tárai a kollégiumi nyelv- és diákszótárnak az iskola törvényei, a Series Studiosorumok, mindenképp a *Thúry Etele* által kiadott subscribens diákok katalógusa 1588—1792. (L. Iskolatörténeti Adattár II. k. Pápa, 1908), végül a kéziratos tanári, iskolatörvényszéki és diákegyesületi jegyzőkönyvek.

Mintegy 12 évvel ezelőtt kezdtem gyűjtögetni a Kollégium nyelv- és diákszótári anyagát az addig megjelent fenti művekből. Sajnos, gimnáziumi igazgatói nagy elfoglaltságom nem engedte, hogy a Csíkyé kivételével, az említett kéziratos forrásokat is átbúvároljam. Majd eltávozván Debrecenből, erre többé nem volt alkalmam. A kiadott művek azonban, különösen a *Balogh Ferencé* és *Nagy Sándoréi*, nagy részben kiaknázták ezeket s így, azt hiszem, nem sok az, ami még tárgyunkra vonatkozólag bennük található. A kiadott műveket pedig igyekeztem gondosan átnézni s mindazokat összeszedni belőlük, amelyek, mint műszavak és szólásmódok, hosszú időn keresztül sok

nemzedéken át éltek a tanárság és diákság körében. Nem pusztán a diákészből és szájról fakadt s ott élő szállóigéket, mint érdekes curiosumokat, kerestem, ahogy a diákszótárak összeállítói általában, hanem az egész kollégiumi életbe belegyökeresedett, annak szervezetét, intézményeit, belső életét megvilágosító és jellemző elnevezéseket is. Az íratlan, pusztán szóbeli szállóigék gondos válogatás és kritika mellett, szintén kiváló forrásai a diákszótáraknak. — Ezekre is tekintettel kellett tehát lennem, s amiket régi diákok előadása nyomán följegyezve találtam és jóknak ítéltam, szintén fölvennem gyűjteményembe. Reméltem, hogy az egykori kollégiumi diákok is segítségemre lesznek és emlékezetükből tudomásomra hozzák az általuk ismert, jellegzetes diákműszavakat. E célból a lapok útján kérelmet is intéztem hozzájuk, de jóformán eredménytelenül. Csak egypár volt növendéktől (*dr. Kardos Albert, dr. Vasady Béla, Rózsa Sándor*) jött halk visszhang szózatomra. Így azzal kellett beérnem, amit innen-onnan magam összeszedhettem a már lassú öregség és gyakori betegeskedés terhe mellett. Emiatt és Debrecenből való távozásom következtében a kollégiumi diákszövetségtől évek óta gyűjtött enemű anyagot sem volt időm és alkalmam átnézni (ez az ú. n. *Csittvári Krónikában* van felhalmozva). Abban lelek némi vigaszt, hogy, amint eleinte megfigyelhettem, itt jórészen szűkebb körben, néha csak egyes coetusokban használt, továbbá újabbkeletű, diáknemzedékek általános hagyományává még nem vált műszavak vannak, márpedig én *lehetőleg* olyanokat vettem fel gyűjteményembe, melyek régebbiek, tradicionálisak, közkeletűek, s melyeken meglátszik az idő patinája, mondhatnám úgyis, hogy amelyek klasszikusokká váltak. Sok köztük a latin szó, mert hiszen századokon át a latin volt a Kollégium nyelve, s a latin műszavak és kifejezések a legújabb korig fennmaradtak.

Szerencse, hogy füzetekben, alkalmi kiadványokban és lapokban a már említett Barcza Józsefén kívül jelentek meg elszórva egyes följegyzések, mint pl. a *dr. Benedek Sándoré*: Diák emlékeim; a *dr. Csűrös Ferencé*: A Kollé-

gium diákéletéből; a *Tukacs Lajosé*: Emlékezzünk régiokról (lehetnek mások is, én többet nem ismerek), melyekből némileg pótolhattam diákszótáram hiányait. Mindenekfölött kell pedig szólnom regényíróinkról és költőinkről: *Kuthy Lajosról, Jókairól, Baksay Sándorról, Mikszáthról*, valamint *Csokonairól, Aranyról, Nagy Imréről*, akik, főként Jókai, pompás bokrétaikat nyujtanak a Kollégium virágos kertjéből. Nem tudom, hogy egyik-másik diákszót nem a Jókai határtalan képzelete alkotta-e regényeiben, de kritikával vizsgálva is rajzó diákműszavait (*Eppour si mouve, Kis királyok, Debreceni lunatikus, Egetvívó asszonyszív*), azt találjuk, hogy nagyrészen egyeznek a hiteles feljegyzésekkel. Jó volna tudni, honnan, hogyan, s kik által szedte össze. Épígy a Baksay (Nagymama karácsonyja, A csodálatos történet) és Mikszáth (Két koldusdiák) kútforrásait is. Csokonai, Kuthy, Arany, Nagy Imre már saját élményeik alapján írtak, s ezért fontosak a náluk lelhető műszavak.

A debrecenihez hasonló szervezetű, berendezésű és belső életű többi nevezetes magyar református Kollégiumok, mint a sárospataki, pápai, nagyenyedi, marosvásárhelyi, századok folytán ugyancsak tipikus kollégiumi nyelvet teremtettek, mely e tanintézetek közös gyökerénél, szelleménél és alkotó elemeinél fogva sokban egyezett, úgyszintén a diákvándorlások és a kollégiumok összeköttetéseinél fogva a diákság elmés mondásai (*salse dicta*) és képzett szavai is több tekintetben csaknem valamennyi iskolában közkeletűek lettek. Ilymódon református kollégiumaink nyelvi kifejezéseinek, műszavainak és diákszállóigéinek jelentős része közös, csak egyes sajátosabb kollégiumi életnézetek, felfogások, nevelési irányok, tanrendszerek és szellem hoztak létre csupán egyes iskolákat jellemző, speciális nyelv- és diákszavakat. Hogy megismerjem a közös elemeket és lássam az eltéréseket is, amennyire tehettem, igyekeztem az említett kollégiumok belső életét és diákvilágát is tanulmányozni. Ide azonban még sokkal alaposabb stúdium szükséges. Én csak nagyvonalú képet tudtam nyerni, de ez is világosan mutatja az egyezéseket és

különbségeket, amikre néhol utalok is.¹

Elszórva könyvekben, folyóiratokban és lapokban sok helyen bukkanunk tárgyunkat illető egy-egy adalékra. Olvasmányaim alapján itt már csak véletlenül halászhattam ki néhány szót abból a nagy tengerből, mely a debreceni Kollégium legbelsőbb életét tükrözi. Mert, amint annak már több helyen kifejezést adtam, a debreceni Kollégium mutatja fel valamennyi hazai tanintézet között a leggazdagabb és legszínesebb diákéletet, ami önként következik növendékeinek legnagyobb számából, intézményeinek, egyesületeinek legkiterjedtebb voltából, központi, országos helyzetéből és hatásából, Debrecen jellegzetes kálvinistaságából, melynélfogva századokon át szinte varázserőt gyakorolt a város is, a Kollégium is az egész hazai református világra. És ami legfőbb, ebben a Kollégiumban élt a tanulóifjúság a legzavartalanabbul, legkizárólagosabban és legtovább olyan független, autonóm iskolai életet, aminőt még a másik nagy országos hazai kollégiumban, a sárospatakiiban

¹ A testvér-kollégiumok nyelvét és diákéletét elsősorban szintén azok megjelent történeteiből ismerjük meg. De ezeken kívül hasonlóképpen több tanulmány és cikk is foglalkozik velük. Leggazdagabb irodalma van a pataki diákvilágnak, melyből a történeti műveken kívül a következőket ismerem: *Szinyei Gerzson*: Vázlatok és képek a sárospataki főiskola XVIII. és XIX. századbeli életéből és A sárospataki főiskola Comenius előtt (Sárospataki Lapok, 1892). *Radácsi György*: Régi pataki diákélet (Orsz. Református Tanáregyesület Évkönyve, 1906—07). *Dr. Panka Károly* szerkesztésében: A pataki diákvilág anekdotakincse, I—II. k. Budapest, 1928, 1930). Bőséges forrásgyűjtemény. *Somosi István*: Diákélet Patakon az 1790—1860-as években (Sárospataki Ifjúsági Közlöny, 1930—31). A nagyenyedi diákéletre a *dr. Lukinich Imre* által szerkesztett: Nagyenyedi Album (1926) nyújt jellemző képet, főként a *dr. Garda Samu* és *dr. Szigethy Lajos* tanulmányaiban. Továbbá *Kertész József* műve: Képek a nagyenyedi diákéletből (1922). A marosvásárhelyi diákéletre érdekes és tanulságos fényt vetnek a következő művek: *Koós Ferenc*: Életem és emlékeim (1890) és *Lénárt József*: Emlékek a régi kollégiumi életből (a marosvásárhelyi Kollégium 1913—1914. évi Értesítőjében), mely szótárszerűleg a címszavak betűrendjében közli a kollégiumi nyelv- és diákszólamód anyagát. Tudtommal nálunk egy intézetre vonatkozólag ez az első nyelv- és diákszólamód kísérlet.

sem találunk. Így termettek itt a számanélküli diákszók és szólásmódok, melyeknek összegyűjtése nem csekély feladat. Én csak kísérletet tettem erre s összeszedtem *mintegy ezer címszót*. Pár évvel ez előtt frissebb erővel még azt hittem, hogy fel is dolgozhatom azokat, de a szótár kiadásának kilátástalansága miatt a kidolgozás csak maradt-maradt, s most már, elaggott állapotomban, aligha tehetek egyebet, minthogy gyűjteményemet, némileg rendezve, beadjam a Kollégium nagykönyvtárába vagy levéltárába, hogy ott majd megtalálhassa, s amennyiben jónak látja, felhasználhassa az, aki talán ezzel a tárggyal még valaha komolyan óhajt foglalkozni.

E sorok célja, hogy felhívjam velük a figyelmet ez érdekes és nem kis jelentőségű tárgyra, mert úgy, ahogy én a szótár készítését elgondolom, az nem valamely exotikus vagy curiosus munka lenne, aminőnek talán sokan vélik, hanem mintegy darabja, kiegészítő része a Kollégium történetének lehetőleg történelmi és etymologiai megalapozottsággal. Egy helyre gyűjtve, egy csoportba fűzve a Kollégium életének olyan megnyilvánulásait láthatjuk benne, aminővel a rendszeres történet behatóan nem foglalkozhatik. Hogy látható legyen gyűjteményem tartalma és tervezett kidolgozása, *mutatványul* közlök itt belőle előbb általánosságban több egyes kevésbé vagy felületesen ismert címszót, azután egy betűből egészen kidolgozott kisebb részletet. Errenézve Kollégiumunk legrégebb, századokon át használt elnevezésének, a *schola*-nak betűjét (S, Sz) választottam ki.

Az egész dictionariumból általánosságban a következő érdekesebb nyelv- és diákszókat emelem ki:

Absurdum: töltött káposzta, mert a Kollégiumban a képtelenségek régiójába tartozott (Jókai: Eppour si mouve).

Akadémia: a Kollégium főiskolai (theologia, filozófia, jog) tanszaka. A XIX. század elejétől, a rendszeres jogi oktatás megindulásától kezdtek ez elnevezést olykor használni, míg aztán a század közepén általánossá és hivatalossá vált. A diákélc így nevezte a konviktusi zsírnélküli, száraz tésztát is, mert *megakad* a torkon.

Apaxabo: véres hurka, a diáknak

hazulról kapott kedves elemózsiája (Jókai: Peregrinus).

Auditorium: előadóterem a tógás diákok számára. A XVII. század közepéig egy, azontúl, Martonfalvi idejétől (1664) kettő: kisebb (a régi) és nagyobb (az új). Itt tartották a felsőbb iskolai előadásokon kívül az ünnepélyeket, nagyobb összejöveteleket, itt történt minden nevezetes iskolai dolog: inauguratio, officialisok váasztása, disputatio, legationális electio, examen etcet. Itt étkeztek a coquiások. Néha bizony nagy zajt csapott ott az eleven ifjúság, ezért *orditoriumnak* keresztelte el a szófacsaró diákhumor.

Bergengócia: minden falu, ahol a supplicans diák nem kapott *dáciát* (adományt) (Jókai: Eppour).

Botanizálás: eredetileg növénygyűjtés, de így nevezte a diák a csapszéki borvirágszedést (mulatást), meg a baromficsenést is.

Bőgőtakaró: bőköpeny, másként *malaclopó*, mely alatt sok mindent el lehetett csenni (Jókai: Eppour).

Cibálás: a hazulról küldött mindenféle jó eledelben (cibum) való részesedés (Jókai: Eppour).

Cibere: a Kántus II. tenorszólama, melyet még *gyémántszólamnak* is gúnyoltak. A cibere, tudvalevőleg, korpáléből készült bőjti savanyúleves, ilyen savanyú, bőjti a II. tenor hangja is.

Congest: a diákoktól gyűjtött alamizsnagabona- és bor (másként gabona- és bor*collecta*, l. ott), mely a köztartást nagyban segítette. 1757-ben pl. az Érmelléken 49 helyre mentek a diákok alamizsnabort gyűjteni.

Cula: a kollégiumi nagyobb csengő gúnyneve, mert hajdan ott két csengetyű volt, a kisebbel az órákat jelezték, a nagyobbbal, „a *fertelmes culá*”-val, a kicsapott diákot parentálták el. Ezt húzták meg veszedelem idején (tűzvész, ellenséges benyomulás), meg tanár- és diáktemetéskor is. (Szacsvey Sándor: Magyar Kurir, 1787.) A cula tulajdonképpen zsák, de így gúnyolta a magyar nép a korhely férfit és a rossz nőszemélyt is.

Doromb: kézírásos diákversek gyűjteménye a contrascribánál 1834-ből.

Dögönbőgők: énekes diákok, akik éjjelenként a halottasháznál, aztán a temetésnél énekeltek; később a prepák egyik drasztikus gúnyneve, mert a halotténeklést ők végezték.

Evangelium: komolyan az így nevezett bibliai Ige, az örvendetes üzenet, de tréfásan, diák-nyelven nagyobb összegű pénzeslevél (Jókai: Kis királyok).

Ferula: fenyítő-pálca, egyúttal szíjon a nyakba akasztott szégyentábla, melyet annak kellett hordani, aki a Kollégiumban magyarul beszélt (hungarizált). Úgy szabadult meg tőle, hogy az ebédnél ékes latin beszédet kellett tartania. A ferulát, mint tanító-eszközt, a Kollégiumból kikerült diák sokszor emlegette, néha dicsekedve is, mondván, hogy ennek, vagy annak a nevezetesebb praeceptornak vagy professzornak a ferulája alatt tanult.

Florilegium: ezzel a dicsérő szóval (virággyűjtemény) nevezték a kollégiumi diáksereget. Ilyen díszítő név volt a *Pallas tábora* is.

Fővizész: a tűzoltó-machina csővezetője, ki a vízfordószekeren állva, vállán a vízbottal vonult a tűzhöz. A szót a túlzó nyelvújítás képezte. Népies nevezés ellenben a *lódiákok*, akik az electrica-machinát pecken húzták.

Fülesgófus: a filozófus-diák nevének tréfás torzítása (Csokonai), mint a theologusé: *tyilogus*, a filologusé: *filelógós*.

Gólya: a novitius diák neve, mint szinte a *bagoly* és *vércse* is. Már a középkori scholastikusok használták (*ciconia*) Lipsében, Kölnben (*Barcza József: Obscurus emberek levelei*) és mindenfelé. Így jött át a református iskolákba is. Több más állatnévvel is csúfolták, vagy becézték a nagyobb diákok a kisebbeket, mint pl. *pullus*, *rana*, *göde*.

Gubódiák: versfaragó (Mikszáth: Két koldusdiák).

Hasfájás: repetitio.

Lex frivolitatis: a contrahivatalban őrzött adomáskönyv (Benedek Sándor: Diákemlékeim). Úgyan hová lett ez?

RUFF MIHÁLY szobafestő, mázoló és bútorfényező vállalata
DEBRECEN, VÖRÖSMARTY-UTCA 3. SZÁM. Telefon: 16-89.

Kanaforia: így nevezték görög szóval a coquiai kosárhordást, mely kedvelt foglalkozás volt, mert bőséges eledelhez jutott általa a diák. (Nagy Imre: Félre egyházhistória! Jobb a jó kanaforia. Isk. közvizsgálat után.)

Klapancia: minden rossz vers, aminek gyártását viccből ad absurdum is vitték a diákok. Pl. *Mázsa harang ötvenkettő, de toronyba, veresbe, Debrecen, a város megvagyon, aki repedt.* Aztán az ismert: *Róka, ravasz egykor nagy ehetném lyukba bebújta, Dombos az oldala lett, nem lehet ám gyere ki.*

Kürié: tiltott kaputrokk 1794-ből. Valószínűleg a világi küriarchusok hordták, ezért tiltották a diákoknak a hierarcha-professzorok.

Oche: általában a debreceni ember gúnyneve, melyet a diákokra is alkalmaztak. Ilyen debreceni diák-gúnynev még *spirité, sócé.*

De abba hagyom, mert nincs hely többnek a Kalendáriumban. Áttérek a kidolgozott *S-betűre.*

Sabbatale: szombatnapi malomjövedelem. Kezdetől fogva csaknem a XIX. századig egyik jövedelme a Kollégiumnak, illetve *coetus scholasticus*-nak (l. ott), melyet a szombatnapi őrlésből, bizonyos hányad szerint, a város vízi-, szél- és szárazmalmai adtak. Más följegyzés szerint a malmok vámja illette a coetust. A Kollégiumnak saját malma is volt (*molinum Scholae*), melyen a congest-gabonákat, meg a coetus birtokának termését örölték meg.

Szabbesztekli: háromszögletű kalap (triangulum). Patakon kétszegletű, öszszelapítható. Hívták *felszegett*, meg *csókaorrú* kalapnak is (Jókai: Eppour). 1774-ben rendelték el viselését a tógátus diákoknak, akik nem szerették, s nem sok idő múlva el is törölték.

Sacra bursa: szent zacskó, másként *bursa nigra* (l. ott), tulajdonképpen a coetus egyik pénztára (másik a *bursa victualis*, l. ott), ahová a legatiók, supplicatiók jövedelme és a külföldi alumnusokat segítő adományok folytak be. Eleinte zacskóban tartották a befolyt adományokat. Innen a neve.

Sacrum studium: a Kollégium theologiai tárgya, főként a *bibliologia* (l. ott).

Saecularis: a Kollégium világi pályára készülő növendéke. Csak 1753-tól

vezettek róluk külön névsort. Az ilyen tógát nem viselt, azért *non togatusnak* és még *publicusnak* is nevezték.

Salabakter: a konzervatív, maradi tanár gúnyneve. Ez leginkább a vénekből került ki (vén salabakter).

Salarium: szóval való fizetés, ami a rómaiaktól származott s az egész klaszszikus latin világban elterjedt. Később mindennemű tiszti (tanári, praepceptori, coetus tisztviselői) fizetést így nevezték. Így hívták a Kollégiumnak adott állandó sójavadalmakat is, pl. az Apaffy-féle évi 4000 drb kősót.

Saltatio, saltus: tánc, melyet a Kollégium törvényei egész a legújabb idő-kig szigorúan tiltottak. A táncra ezt a megvető hexametert készítették: *Nemo sanus saltat saltus insania sano* (Egy eszes sem táncol, az eszest a tánc teszi eszelőssé).

Salutatio: a diákság jómódú jóltevőinek s a városi tanács tagjainak nevezetesebb alkalmakkor (név-, születés-, ünnepnap, esküvő) üdvözlése. — Eleinte a praepceptorok is résztvettek benne, később csak a kisebb-nagyobb diákok vezetőikkel (officialisok). Dalokkal, beszédekkel üdvözölték házuknál az ünnepelteket latinul, magyarul. Egyik ilyen régi dal: *Mint sír a fehérhattyú Meander vize partján* stb. A kapott adományokon a résztvevők megszabott arányban osztozkodtak. Ez is a diákság egyik jövedelme volt (l. még *cantatio, recordatio* címek alatt).

Salutavit academias: külföldi akadémiákon tanulás, másként *peregrinatio* (l. ott). Nevét onnan vette, hogy a külföldre menő ifjak az egyetemekhez *üdvözlő* (ajánló) leveleket vittek a Kollégiumtól.

Sancta theologia: a Kollégium hit-tudományi tanfolyamát általában így nevezték.

Sanctissimus coetus: többek között ezzel a megtisztelő címmel is illették a *coetus scholasticust* (l. ott).

Sapka (sipka): diákfőveg, melyet századokon át télen, nyáron hordtak többször újra megszabott formákban, nyáron könnyű szövetből, télen prémből. Latinul *pileusnak* (l. ott) hívták. A XVII. század végéféle jött divatba Debrecenben a kalap (ez is *pileus*) viselése. Az első kalaposmester (Ráczevi József) debreceni diák volt, aki sze-

gényisége miatt nem folytathatván tanulását, Pozsonyban kalaposinas lett, aztán éveken keresztül külföldön tanulta mesterségét, s hazajövén, 1766. évben nyitott kalaposműhelyt Debrecenben (Zoltai Lajos: A debreceni viselet a XVI—XVIII. században). A kalapviselés csakhamar elterjedt, a kollégiumi diákoknak 1774-ben rendelték el. Míg a sapkát hordták, fölibe temetések és más ünnepélyes alkalmak idején hosszú, magas *süveget* (*petasus*, *sinkó*, l. ott) húztak.

Scheda: papírszelet, (*schedula*, innen a *cédula*), melyre az: exameni kérdések voltak följegyezve, a tanulóknak ezekből kellett húzni. Nevezték *chartának* is (l. ott).

Schola: a Kollégium közhasználatú neve eleitől kezdve a XVII. század közepéig; tudvalevőleg ebből a latin szóból jött az *oskola*, *iskola* (l. ott) név. *Comenius* nevezte először a pataki scholát *kollégiumnak*, utána *Martonfalvi* idejében (1660—1681) Debrecenben is így kezdték hívogatni, de még az 1704-i iskolai törvény is csak ritkán használja a Kollégium szót, általán scholának nevezi az iskolát, még az 1792-i törvényben is többször fordul elő ily néven. A Kollégium-elnevezés általános érvényre az 1796-i törvényben emelkedett. A XIX. században a felső tanfolyamok (theologia, filozófia, jog) kifejlődésével a *főiskola* név jött használatba. A budai zsinat (1792) már az egész magyarországi reformátusok főiskolájának nevezi a debrecenit a sárospatakival együtt. A *schola* címe a XVI. században *celeber*, majd *celeberrima*. Találjuk a scholát *ludus litterarius*, *gimnázium* (XVI. század) néven, valamint *scholastica civitasnak* is nevezve. A századok folyamán többféle címmel illették, mint: *schola illustrissima et amplissima, incluta*. *Maróthy György* az alsó fokon *schola vernaculat* (magyar iskola) akart meghonosítani, de akkor sikertelenül. A Ratio Educationis erre vonatkozó rendelkezése sem hozott nagyobb eredményt a Kollégiumban. Ellenben a *Budai-féle* Ratio Institu-

tionis a középfokú *schola humanitast* hozta létre. A XIX. század 40-es éveiben a Kollégiumban létesített polgári iskolát *schola realium vernaculának* nevezték. (A *gimnáziumról* és *akadémiáról* l. ott).

Scholaris: a diák legáltalánosabb neve, kicsinyé és nagyé. A régi kollégiumi törvényeket is *de studiis, moribus, officiisque Scholarium* c. alatt állították össze.

Scholasticus: a diáknak a középkori szerzetesi iskolákból származott neve. Az egész ifjúságot *scholasticae juventutis candida turba* címmel tisztelték meg.

Scholastici pauperes mendicantes: szegény iskolai tanulók. Debrecen város jegyzőkönyve már 1556-ban így nevezi a temetésre járó, szegény diákokat, akik a halottak felett is virrasztva énekeltek (*lugubratio* l. ott) ezért jutalmat kaptak. Ezek a szegény mendicansok a scholában is nehéz, keserves szolgálatokat végezve éltek és tanultak (l. *szolgadiák* cím alatt is).

Scholastica disputatio: a középkori iskoláktól a reformáció tanintézeteibe, így a debrecenibe is átvett iskolai tudományos vitatkozás, melyet Debrecenben az 1792-i iskolai törvény szüntetett meg, miután a disputák elfajultak, hevesek, zajosak lettek és a diákokat elvonták tanulói kötelességüktől. A *polemica* vagy *circularis disputatio* helye az auditorium, ahol a rektor elnökölt s ő tartotta a bevezető beszédet (*oratio*). — A vitázó diákok egyike a kitűzött tételt támadta (*opponens*), a másik védte (*defendens*). Az első vitatkozásról *Simándy Mihály* és *Literatus Ambruzs* studiosusok közt 1564-ben tesz említést a városi jegyzőkönyv. A legyőzött diák pénzbírságot fizetett. Voltak *promotionalis disputatio* is hivatali tisztség elnyerése végett.

Scholae civis: büszke neve a tógátus diáknak, mint a *scholastica civitas* (l. ott) tagjának, mely neki bizonyos immunitást is adott. Az ifjúság (*coetus*) önkormányzatának megnyirbálásával e név használatát is eltiltotta az 1792-i törvény, mint amely különben is sok összetűzésre adott alkalmat a városi

Villamos-készülékek
készítése és javítása

Kovács Lajos DEBRECEN,
Miklós-utca 9. szám.

TELEFON: 11-70.

polgárok és hatóság, meg a civis-jogaira féltékeny, heves diákság között.

Scholae rector: l. *Rector Scholae, Magister Scholae* c. alatt.

Schola particula: l. *Particula schola* c. alatt.

Scriba: irnokdiák a kollégiumi tisztviselők (széniorok, contrascribák, bibliothecariusok, később a háznagyok, levéltárnokok, gimnáziumi, tanítóképezdei, akadémiai igazgatók és akadémiai dékánok) mellett. Az esküdt-diákok (*iuratusok*, l. ott) közül kerültek ki a scribák, állásuk jótétemény is, kitüntetés is volt s a legújabb időkig fennmaradt.

Scriptura: általában írás, pl. *scriptura sacra*, a szentírás, de egyszerűen scripturának leginkább a haszontalan firkálásokat (magyar versek, padokra, falakra írások) nevezték és szigorúan tiltották a Kollégiumban. A diákság azonban a tilalmat kijátszotta. A diákhumor a scripturákban nyilatkozott nagy pajzansággal és gúnnyal. Sok pasquillus keletkezett ily módon, főleg a XVIII. század végén. Ismerjük Csokonai pöréből a Szilágyi Gábor professzorra alkalmazottat: Én gyilkosa gömböcnek stb. Különösen *Varjas János* professor különködése ragadták meg az ifjúságot, mint pl. a csupa *e* magánhangzós versek és beszédek, meg a latin szavakból összerakott, magyar értelmű, elmét gyakorló, cifra anagrammák. *Varjas* pl. ilyeneket fabrikált: *Amari ait fel cella casta nive*. (A Marjait fel kell alkasztani. Vél) (Kazinczy Ferenc: Magyar régiségek és ritkaságok, 1808.) Ezt utánózva, a diákok scripturái között efféléket találunk: *Concilii gentes Tesselonas semitam amica* (Kon Ciliigen testes, szalonás semita mamica).

Sculpator: rézmetsző diák (l. ott). E diákok társaságát *sociates sculptatorum*nak nevezték.

Scutica: szíjkorbács, már a régi római korszak brutális fegyelmező és nevelő eszköze. Más néven *anguilla*. A Kollégiumban is rettegett eszköz volt a scutica nagyobb büntetések esetén. A kisebb vétkeket virgáccsal (*virga*, l. ott) és pálcával (*baculus*, l. ott) büntették. A Kollégium közös korbácsát (*scutica scholae*) sokszor használhatták, mert javításáról gyakran van följegyzés.

Secunda: a legrosszabb tanulmányi

osztályzat. Eleinte a *tertia* volt az (l. ott). Még a Kollégium 1770. évi *Methodusa* ezeket a tanjegyeket rendelte el: *eminens*, *prima*, *secunda*, *tertia* (scil. *classis*). Később az első jegy a *praeeminens* lett s a *secunda* utolsó-nak maradt. A *secunda* szó annyira közkeletűvé vált, hogy ma is így nevezik a rossz osztályzatot.

Secundarius: A primariusok után következő tanfolyamon lévő diák neve.

Sedator: felvigyázó az órák elején az alsóbb *classis*okban, aki vagy táblára írta, vagy papíron jelentette a rendetlenkedőket. A *sedator*, mint feljelentő vagy árulkodó, megbélyegző név is volt.

Sedes scholastica, iudiciaria, sedria: iskolai törvényszék. Nevezték *tribunal scholasticum*nak is (l. ott). A XVIII. században a *senatus scholasticus* (l. ott) hatalmának hanyatlásával, mintegy annak pótlásául nyert nagyobb jelentőséget. Jegyzőkönyve (*Acta sedes scholasticae iudiciaria*) 1709-ben kezdődik. Fejlettebb alakban az 1792. évi, de különösen az 1836-i törvényben jelentkezik. Az ifjúság erkölcsi botlásai és vétségei felett ítélkezett. Nevezetes jegyzőkönyvében főként a Csokonai-per. A *coetus* teljes önkormányzata idejében a széniorból, *contrascribából* és 11 esküdt-diákból állott s a vétségek felett hetenként ítélkezett. Jegyzőkönyveit a szénior vezette és őrizte. Később, fejlettebb formájában, két tagozata volt, ú. m. *sedes scholastica inferior* et *superior*. Az előbbi a rektor-professor elnöklete alatt a széniorból, *contrából* és az esküdt-diákokból állott (*székülők* l. ott), kik közül legalább kilencnek kellett jelen lenni. Ennek határozatait a *sedes schol. superior*hoz lehetett felebbezni, mely a rektornak, vagy rendkívüli esetben a Kollégium helyi gondnokának elnöklete alatt a professzorokból és a jegyzőkönyvet vezető széniorból állott. Legalább öt tanár jelenléte kívántatott. A *sedes* címe: *honorata*, üléseit *sessionak* (l. ott) hívták.

Sellisták: számfeletti mendicansok a *coetus*okban, akiknek ágy nem jutott, ezért székeken (*sella*) aludtak. Büntetésből ágyas diákokat is tettek *sellistákká*.

A Kalendárium terjedelme nem engedi, hogy tovább folytassam. Mutatványul elég is ennyi. Tájékozásképpen

jelzem azonban, hogy gyűjteményemben az S, Sz-betű alatt még a következő címszók vannak: semester, seminarium Ecclesiae, semestralis relatio vagy synopsis, semper, senatus scholasticus, sen or, septennisdiák, seriesek, főként a series Studiosorum, serviens, sessio, sesta (sextarius), sigillum, signum, silentium, siligo, silogus, siklus, sinko, Sion siralma, sírtábla (epitafium), skalapca, sobrietas, societas, solitarius, sócé, spárta, specialkollegium, specificatio, specimen (elenchus), spectabilis, spirité, sportula, stola, studiosus, studium, subalternus, subcol-

lega, sublegatus, subpalatia, subrec-tor, subscribens-diák, subscriptio, subscriptionale, successionalis pénz, sub-sellium, sub szúr, superbia (borbély-legény), supplens, supplicans, supplicatio, surgyé, sus, suszterol, suvasztás, süllyesztés, symposion, symmisták, syntaxista, szatyí, Szent Bernát művei, Szent István költött levele, szerkes prédikáció, szerelmi dal (cantilena venera), szent theologia, székiogláló értekezés, székiülők, szittyaiskola, szoktatóiskola, szolgatanuló, szurkesz.

Ilyen, de, természetesen, változó mennyiségű a többi betű anyaga is.

BAJA MIHÁLY VERSEI.

DAL.

(A „Nóta kell hozzá” című versciklusból.)

*Hortobágyi esti szellő,
Meghalok én, hidd el;
Búcsúcsókom, üzenetem
A rózsámhoz vidd el.*

*Mondd meg neki, ne sirasson,
Hogyha könnyét ontja:
Majd megsirat, majd meggyászol
A gulya kolompja.*

*Ezer csillag lesz virrasztóm,
Ezer gyertya lángja;
Szőke Tisza magos partja
Koporsóm deszkája.*

DÍCSÉRET.

*Én Istenem, ki tündöklő világok
Ezer szemével nézel szerteszét,
A tengerek zúgását fönt vigyázod
S a zümmögő bogárka halk neszt;
S míg lábaimnál rózsák illatoznak,
Selymes mezőkkel erdők harmatoznak:
Szívünket is, míg fölkel új napod,
Virrasztó gonddal betakargatod.*

*Hol a himnusz, az angyalok karával,
Mely zengené neved dicséretét?
Esengő lelkem, forró sóhajával
Galambként szárnyal, én Atyám, feléd.
Derengő hajnal sugarát kiönti,
A Mindenség királyát így köszönti:
Én bizodalمام csak beléd vetem,
Nincs ennél zengőbb hálaénekiem!*

EGÉSZ VILÁG SZOMORKODIK.

*Egész világ szomorkodik,
Temetkezik a táj.
S nincs senki, aki résztvevőn
Megkérdené, mi fáj?*

*Tán jobb is így, hisz úgyse tud
Vidítani senki sem,
S azt, hogy mi fáj, nem mondja meg,
Csak érzi a szívem.*

RUFF MIHÁLY szobafestő, mázoló és
bútorfényező vállalata
DEBRECEN, VÖRÖSMARTY-UTCA 3. SZÁM. **Telefon: 16-89.**

Debreceni

Képes Kalendáriom

az **1941**-ik
esztendőre.

Negyvenegyedik évfolyam.

A naptári rész szerzői joga fenntartva.

„MÉLIUSZ“

**KÖNYVKERESKEDÉS, KÖNYVKIADÓHIVATAL, ZENEMŰ- ÉS ÍRÓSZERKERESKEDÉS DEBRECEN,
FERENC JÓZSEF-ÚT 26. SZÁM. TELEFON : 16-73.**

1940—3245